

D. Okoń, *Album senatorum*, vol. I, *Senatores ab Septimii Severi aetate usque ad Alexandrum Severum (193–235 AD)*, Szczecin 2017, ss. 398;
Album senatorum, vol. II, *Senatorowie epoki Sewerów (193–235 r. n.e.)*.
Studium prozopograficzne, Szczecin 2017, ss. 160

Panowanie Sewerów jawi się jako epoka przejściowa pomiędzy złotym wiekiem Antoninów, a okresem kryzysu III wieku. Po wojnach markomańskich, które poddały w wątpliwość rzymską dominację nad *barbaricum*, wydawało się, że cesarstwo odzyskało swoją nadwątloną pozycję. Było to jednak płonne, ponieważ wkrótce cesarstwo miało problem z odpieraniem najazdów barbarzyńców. Również za rzymską granicą wschodnią nastąpiły procesy niekorzystne dla Rzymu. Już wtedy okazało się, że przedstawiciele rzymskiej elity nie są zbyt dobrze przygotowani do nowych wyzwań, co brutalnie wyraził Herodian¹. Stałym zmianom podlegał senat. Stare rody senatorskie wymierały, a w to miejsce wchodziły nowe, najczęściej pochodzące z prowincji². W czasach Marka Aureliusza senatorowie z prowincji byli większością³. Wstąpienie na tron Septymiusza Sewera nie zakończyło tych procesów, można rzec, iż nabrały nowej dynamiki. Dobrze pokazuje to niedawno opublikowana monografia szczecińskiej historyk Danuty Okoń. Jej dotychczasowe badania naukowe koncentrują się na analizie rzymskiej elity⁴. Jest więc osobą bez wątpienia kompetentną do przygotowania syntezy dotyczącej rzymskiego stanu senatorskiego w czasach Sewerów.

Recenzowana praca składa się z dwóch tomów. Pierwszy jest albumem prozopograficznym, który zawiera wszystkich znanych senatorów żyjących w trakcie panowania Sewerów (193–235). Ten tom nawiązuje do starych, ale dalej używanych publikacji: *Prosopographii Imperii Romani* oraz *L'Ordo Senatorio da Septimio Severo a Carino* Guido Barbieriego⁵. Album podzielony jest na dwie grupy. W pierwszej omówieni są senatorzy, którzy na pewno żyli za panowania Sewerów, w drugiej natomiast znaleźli się ci, co do których nie mamy pewności, kiedy dokładnie żyli. Taki podział jest zasadny. Często bo-

¹ Septymiusz Sewer miał według Herodiana (który oczywiście sam tą mowę napisał), zarzewając do boju swoich żołnierzy, określać Clodiusa Albinusa jako bardziej nadającego się do płaśów i chórów niż do walki (Herod. III 6, 7). Patrz: G. Alföldy, 1998, s. 219.

² G. Alföldy, 1998, s. 127.

³ G. Alföldy, 1998, s. 128.

⁴ D. Okoń, 2008; D. Okoń, 2009; D. Okoń, 2012; D. Okoń, 2013.

⁵ *Prosopographia Imperii Romani*, Berlin–New York 1933–2009; G. Barbieri, 1952.

wiem brakuje wskazówek pozwalających w miarę ściśle wyrokować, kiedy żył dany senator. Biogramy ułożone są według *nomen gentile* (tak jak jest to u Barbieriego). Poszczególne biogramy zawierają imię senatora, adnotacje o piastowaniu konsulatów, znane *cursum honorum*, pochodzenie oraz *origo* (jeśli oczywiście są znane). Tom pierwszy zamyka bibliografia. Wartość naukowa tego tomu osadza się na uzupełnieniu istniejących biogramów o nazwiska, które nie były znane w czasach powstawania poprzednich. Dzięki temu dysponujemy pełniejszą listą senatorów. Tak G. Barbieri wymienił 1408 senatorów z czasów Sewerów, z tego 885 pewnych. W zestawieniu Okoń widnieje 1682 senatorów z tych czasów, w tym aż 1196 takich, którzy na pewno żyli w opisywanych czasach⁶. Jest to dobry punkt wyjścia, dla analiz, które zawarte są w następnym tomie.

Drugi tom podzielony jest na sześć rozdziałów. Autorka kolejno omawia liczbę senatorów, miejsca, z których wywodziły się ich rody, pochodzenie społeczne, a także modele karier. Dzięki rozszerzonej bazie źródłowej Okoń mogła sformułować nowe hipotezy i skorygować istniejące w nauce sądy. Rozważania dotyczące liczby senatorów prowadzą Autorkę do wniosku, że senat w czasach Sewerów mógł liczyć około 900–1000 senatorów⁷. Udało się zidentyfikować pochodzenie terytorialne 944 senatorów z czasów Sewerów. Dzięki powiększonej bazie źródłowej udało się skorygować dotychczasowe szacunki dotyczące pochodzenia tej grupy. Według niej, w dobie Sewerów mniej urzędników niż do tej pory szacowano pochodziło z Italii, a więcej z Afryki⁸. Okoń określiła pochodzenie społeczne 779 senatorów z czasów Sewerów. Wśród nich 540 miało wśród przodków senatorów, a 239 było *homines novi*. Badaczka słusznie jednak zakłada, że te proporcje zapewne wyglądały odmiennie, gdyż nowi senatorowie rzadziej wspominali o swoim pochodzeniu i większość nie akcentowała tego, w rzeczywistości byli *homines novi*. Wśród przedstawicieli najwyższego stanu w pierwszym pokoleniu istniała nadmierna reprezentacja tych, którzy pochodzili z Afryki i Wschodu⁹. Bardzo ciekawe wnioski wyciąga Autorka w rozdziałach poświęconych modelom karier senatorów doby Sewerów. Według niej ewidentnie możemy prześledzić wzorce dotyczące sposobów budowania karier senatorskich. Ewidentnie widać różnice między senatorami, których przodkowie należeli do senatu a *homines novi* (należy odrzucić senatorów przebywających blisko władcy)¹⁰. Podobne prawidłowości można zauważyć pośród senatorów piastujących konsulat. Wśród konsulów zwyczajnych (*consules ordinarii*) dominowali przedstawiciele starych rodów. *Homines novi* rzadziej doznawali tego przywileju¹¹.

Do pracy Danuty Okoń miałbym jedną uwagę. W przypadku senatorów, których również ujęto w *Prosopographii Imperii Romani* i u G. Barberiego, Au-

⁶ D. Okoń, 2017, s. 11.

⁷ D. Okoń, 2017, s. 20.

⁸ D. Okoń, 2017, s. 27.

⁹ D. Okoń, 2017, s. 34.

¹⁰ D. Okoń, 2017, s. 85–87.

¹¹ D. Okoń, 2017, s. 97–98.

torka podaje numer senatora, ale nie odwołuje się do źródeł (czyli prawie we wszystkich wypadkach do numerów inskrypcji), odsyłając do tych wcześniejszych dzieł. W ten sposób autorka nie chce powielać danych z owych prozopografii. Z punktu widzenia czytelnika lepiej by się stało, gdyby autorka podała adnotacje o źródłach w pierwszym tomie, a nie odsyłała do wcześniejszych opracowań. W przeciwnym wypadku trzeba wspomagać się *Prosopographiā Imperii Romani* i prozopografią G. Barbieriego przy korzystaniu z pierwszego tomu *Album Senatorum*. Nie wpłynęłoby to znacząco na jego objętość, a ułatwiłoby pracę czytelnikowi. Szczególnie, że w naszym kraju dostęp do często podstawowych starszych monografii jest jednak dosyć utrudniony i nie wszędzie są do wglądu.

Praca Danuty Okoń jest na pewno cennym studium dotyczącym karier senatorskich z czasów Sewerów. Dzięki ustaleniu większej liczby senatorów, niż było to w poprzednich tego typu pracach, lepiej można zrozumieć mechanizmy istotne dla poznania tej grupy społecznej. Autorka proponuje wiele nowych wniosków i koryguje istniejące hipotezy. Są one ciekawe i warte zaistnienia w polskiej i światowej literaturze przedmiotu.

Bibliografia

- Alföldy G., 1998, *Historia społeczna starożytnego Rzymu*, Poznań.
- Barbieri G., 1952, *L'Ordo Senatorio da Septimio Severo a Carino, 193–285*, Rome.
- Okoń D., 2008, *Consul designatus. Desygnacja na konsulat w okresie pryncypatu (30 r. p.n.e.–235 r. n.e.)*, Szczecin.
- Okoń D., 2009, *Severi et senatores. Polityka personalna cesarzy dynastii Sewerów wobec senatorów w świetle badań prozopograficznych (193–235 r. n.e.)*, Szczecin.
- Okoń D., 2012, *Septimius Severus et senatores. Septimius Severus' Personal Policy Towards Senators in the Light of Prosopographic Research (193–211 A.D.)*, Szczecin.
- Okoń D., 2013, *Imperatores Severi et senatores. The History of the Imperial Personnel Policy*, Szczecin.
- Okoń D., 2017, *Album senatorum, vol. II, Senatorowie epoki Sewerów (193–235 r. n.e.). Studium prozopograficzne*, Szczecin.

Robert Suski
Uniwersytet w Białymstoku
Instytut Historii i Nauk Politycznych
Plac Uniwersytecki 1, 15-420 Białystok
e-mail: robert_suski@o2.pl